RITA MELNACE

Teatrul Naţional al Letoniei
(Riga, Letonia)

DRAMATURGIA DRUŢIANĂ PE SCENA TEATRULUI NAŢIONAL LETON*

Stimate sărbătorit, iubit scriitor Ion Druţă!
Stimate doamne şi domni!

Sunt foarte mulţumită că mă pot afla astăzi printre D-voastră ca să-i transmit – nu voi spune de la întreg poporul leton, dar de la toţi oamenii de cultură şi de la colegii care, în aceste timpuri complicate, încă preţuiesc cartea – cuvinte de gratitudine apropiatului prin spirit scriitor Ion Druţă.

Eminentul vostru scriitor Gr. Vieru are o poezie, în care se sugerează că drumul său imaginar spre Letonia trece prin versurile lui Rainis. Perefrazîndu-l, putem spune cu îndrăzneală că anume datorită creaţiei druţiene noi ne-am îndrăgostit de Moldova. Această familiarizare a început încă în anii ’60, cînd spectatorul leton a asistat pentru prima dată la strălucita reprezentaţie a piesei „Casa mare” în Teatrul nostru artistic. Au urmat traducerile cărţilor lui – *Balade din cîmpie*, *Frunze de dor*, *Ultima lună de toamnă*, *Povara bunătăţii noastre* ş. a.

În Teatrul artistic, în teatrele din Valmiera şi Liepai, în „Drama rusă” au fost montate *Casa mare*, *Păsările tinereţii noastre*, *Frumos şi sfînt*… Nu eu sunt persoana care să vă amintească despre valorile artistice şi etico-estetice ale acestei dramaturgii. Nominalizatele spectacole s-au înscris în istoria teatrului leton.

Cortina uzată de timp ascunde într-un fel aceste spectacole. Au apărut noi generaţii de spectatori, spre regretul nostru fără Druţă. Şi timpul este altul… Şi ţările noastre mici, care au mult comun în trecutul lor istoric, şi-au ales fiecare calea sa. Noi nu ştim ce aveţi voi nou şi bun în literatură şi teatru şi nici voi nu ştiţi ce avem noi. Dar scriitorii noştri prieteneau. Teatrul D-voastră „Puşkin” de atunci şi „Luceafărul” nu o dată au fost la Riga…

Pornindu-mă spre voi în ospeţie, am frunzărit volumele de povestiri ale lui I. Druţă, am recitit „Ultima lună de toamnă”, eseurile despre Ţările Baltice, în care scriitorul moldovean cu tristeţe şi invidie albă a scris despre concertul cu orgă în sinodul din Dom’, despre gîndurile care-i veneau după vizitarea Casei-muzeu a fraţilor Kaudzites – „ce fericire e să te naşti scriitor leton, să scrii despre poporul tău, care sincer îşi iubeşte artiştii, ştie totul despre ei şi le înalţă monumente nu numai în pieţe şi cimitire, dar şi în acele locuri, unde le-a fost menit să cadă în minutul fatal”.

În acei ani, noi, în Letonia, ştiam că scriitorul moldovean nu este dorit de puterea locală din patria sa şi se află în excomunicare benevolă la Moscova. Acolo i-au fost editate scrierile, de acolo toată Uniunea a aflat despre creaţiile sale noi. S-a întîmplat un fel de paradox – în letonă a fost tradus adeseori prin mijlocirea limbii ruse.

[1] Discursul rostit la *Simpozionul internaţional „Ion Druţă – umanism şi contemporaneitate”* consacrat aniversării a 80-ea a scriitorului academician Ion Druţă din 16 octombrie 2008 la Academia de Ştiinţe a Moldovei din Chişinău.

BDD-A25999 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:09:11 UTC)

La rîndul nostru, fără a ignora dramaturgia din anii ’70 ce ne aparţinea – H. Gulbis, G. Priede, P. Putnin – noi, colectivul Teatrului Naţional din Letonia, rebotezat fără voia noastră în perioada sovietică cu numele lui Andrei Upit, cu admiraţie şi avînt lucram asupra piesei emoţionante a lui I. Druţă *Horia* pe motivele povestirii *Aromă de gutui* sub conducerea regizorului I. Şcurea. Colectivul era integral din moldoveni: scenograful Ion Puiu, compozitorul Vasile Goia. Spre fericire, tălmăcirea a fost făcută din moldoveneşte de minunatul nostru poet Leon Briedis care, pe acele timpuri, de asemenea, se afla în exil într-un sat moldovenesc.

Spectacolul era planificat către 60 de ani ai ţării sovietelor. Povestirea şi piesa – foarte convenţional – puteau să se potrivească pentru acea dată. Nici un fel de istorie de dragoste şi trădare a personajului Liubov Iarovaia pe fundalul luptei de clasă şi al revoluţiei, ci despre păstrarea în fluxul cotidian a frumuseţii vieţii, a demnităţii personale şi naţionale şi, bineînţeles, a dragostei adevărate, care a apărut cînd revii la un cîntec întrerupt cu de-a sila. Din fericire, pentru slujbaşii noştri în domeniul culturii, numele lui Druţă însemna artistism şi calitate dramaturgică.

Dar principalul atu e piesa unui scriitor cunoscut dintr-o republică frăţească. Noi toţi trăiam o viaţă dublă. Trebuia doar să ştii s-o conformezi „cu un anumit articol”. Data premierei era 25 octombrie 1977.

Pentru o atare dată trebuie să te pregăteşti serios. Persoane de la noi au plecat la Chişinău în căutarea regizorului, au privit cîte ceva la teatrul „Luceafărul”, s-au întîlnit cu Ion Sandri Şcurea. Bineînţeles, regizorul invitat nu-i cunoştea pe actori, de aceea s-a încredinţat în distribuţia rolurilor, în linii mari, regizorului nostru principal, şi a fost bine. Mai tîrziu, despre interpreţii rolurilor Janetei şi al lui Horia – A. Kairiş şi G. Iakovlev – Ion Şcurea avea să spună că ambii actori, asemenea unui vechi duet în balet, simţeau cele mai fine mişcări sufleteşti ale partenerului.

Nu numai ansamblul actoricesc, ci întreg colectivul – ceea ce rareori se întîmplă în marile teatre de stat – a îndrăgit nuvela *Aroma de gutui*. În sala spectatorilor totdeauna puteai observa actori neangajaţi în spectacol. Ion Şcurea, păstrînd cu sfinţenie specificul naţional al satului moldovenesc în relaţiile şi comportarea eroilor, s-a încredinţat simţului interior al actorilor. A ajutat mult la crearea atmosferei decoraţia care era gata către perioada repetiţiilor – aripile pliante – fluierele ciobăneşti care schimbau configuraţia în anumite momente – şi muzica lui Vasile Goia, aranjamentele melodiilor populare la aceleaşi fluiere…

Spectatorul, cu precădere tineret – adevăratul destinatar, a îndrăgit mult acest spectacol luminos, pătruns de o uşoară tristeţe. Vreo trei stagiuni el s-a menţinut în repertoriu. Reprezentaţia n-a fost ocolită nici de putere, – la o trecere în revistă republicană i s-a conferit premiul principal, iar la Festivalul Unional al dramaturgiei republicilor surori – premiul întîi. Toate acestea demult s-au scufundat în Leta, indicele respectiv de asemenea. Adevărata artă nu s-a supus conjuncturii acelor ani de stagnare.

Despre spectacol critica s-a pronunţat astfel: spectacolul e pătruns de poezie şi în aspect exterior, şi în dezvăluirea relaţiilor reciproce dintre eroi. Ecoul nostalgic – transparent al melodiilor populare – domină întreaga reprezentaţie, organizează toate acţiunile şi devine un sinonim specific al vieţii şi luptei populare pentru toate faţetele veacurilor. Tot mai acut devine în spectacol conflictul cu încrezutul în sine şi agramatul director de şcoală, tot mai importantă apare tema clopotniţei vechi care nu e numai martorul trecutului tragic al poporului, dar e şi un criteriu al cinstei şi conştiinţei omului actual.

Rezolvarea poetică, stilistica spectacolului consună cu esenţa piesei lui Druţă şi creează acea imagine generalizată a spectacolului, acea solemnitate care, parcă indirect, dar treptat, pune accentul pe personalitate ca părticică activă a întregului proces istoric.

Regizorul Şcurea demult visa la înscenarea piesei „Doina”, piesă cu destin complicat. Se pare că de vreo zece ani ea îşi căuta adăpostul, rămăsese fără el. De ea, cu ajutorul

BDD-A25999 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:09:11 UTC)

regizorului lui deja îndrăgit de noi, la începutul anilor ’80 s-a interesat teatrul nostru. De data aceasta chestiunea privind permisiunea de a înscena „Doina” a decurs deloc simplu.

Noi ştiam că Ministerul Culturii din Moldova împiedica din răsputeri înscenarea, chiar şi unele sancţiuni administrative au fost întreprinse împotriva activităţii lui Şcurea în Letonia. Direcţia teatrului nostru, avînd concursul ministerului leton, s-a adresat în scris ministerului U.R.S.S.

Pînă la începutul repetiţiilor planificate rămînea puţin timp. Şcurea era gata să sosească în orice clipă, dar a amîna reprezentaţia pînă la data prevăzută de grafic era imposibil.

…Şi ce surpriză! Teatrul primeşte o telegramă cu semnătura ministrului însuşi – permitem! Posibil că la Moscova un anumit rol au avut amintirile despre *Horia*, poate stimatul dramaturg cunoaşte amănunte… Eu dispun de dezbaterile regizorale ale piesei şi de unele note de la repetiţii. Ca bază, Şcurea a luat vechiul şi interzisul exemplar de la „Luceafărul”, cel din 1967.

Primul lucru spus de regizor la începutul repetiţiilor a fost: „Eu nu vă pot obliga să iubiţi această piesă, dar vă rog s-o respectaţi”!

În continuare, în timpul analizei, el a menţionat: caracteristica exterioară a personajului nu dă aici nimic. Ea lipseşte şi nici nu poate fi: actorul trebuie să pornească de la sine şi nu de la cele gîndite anterior, ci pînă în adîncul sufletului să se pătrundă de textul autorului. Numai prin emoţii să comunice spectatorului sensul. Aceasta e o cale grea – calea întoarcerii spre sine.

Spectacolul era repetat în două componenţe şi, după cum se întîmplă, ele se deosebeau în funcţie de faptul cine îi interpreta pe Tudor, Doina şi Veta. De data aceasta regizorul, între timp bine familiarizat cu trupa, a distribuit personal rolurile. Grupul de creaţie era acelaşi: scenograful Ion Puiu, compozitorul Vasile Goia.

Cu toţii ştim cît e de complicată această muncă sub aspectul determinării specificului de gen şi al artistismului. Cum urmează să fie prezentate pe scenă, într-o împrejurare foarte materială, aceste două dimensiuni propuse de autor: prima se referă la viaţa familială a lui Tudor – foarte reală, cu elemente cotidiene; a doua – principala, de dragul căreia e scrisă piesa, – dezvăluirea vieţii spirituale a personajului.

Autorul raportează autoexprimarea şi autocunoaşterea lui Tudor la destinul poporului său, cu trecutul lui specific.

Spiritul veşnic viu şi creativ al poporului e întruchipat în Doină care simbolizează continuitatea morală şi cea estetică în viaţa poporului. Ea exprimă valorile spirituale ale poporului. Doina, în letonă, e Daina. E aproape acelaşi cuvînt, nu numai în aspect fonetic, dar şi ca sens.

Ca ieri, la o festivitate obişnuită locală, Tudor a auzit această Doină şi iată că nu mai are linişte. Ea revine parcă la chemarea sufletului alarmat al lui Tudor Şi, împreună cu ea, deasupra scenei, coboară căldări cu apă curată şi prosoape orbitor de albe, lumina proiectoarelor s-a schimbat parcă în lumînări – a sosit vremea curăţirii sufletelor prăfuite.

Iată caracteristicile menţionate de critică în unicul, dar strălucitul articol al Liliei Dzene. Zilele acestea ea şi-a amintit că însuşi Druţă i-a trimis ulterior o ilustrată cu o biserică albă. Chemarea la curăţire a fost o izbîndă a creatorilor spectacolului menit să înaripeze sufletul.

Dacă în *Horia* forţa de atracţie era iubirea dintre Jannette şi Horia, în *Doina* prevala lipsa de dragoste a unui personaj faţă de celălalt, chiar faţă de pămîntul care cere de la om peste măsură de mult. Acest spectacol trebuie simţit profund, menţiona recenzenta; or noi nu întotdeauna o putem face, iar adesea nici nu dorim s-o facem.

În continuare citîm din articolul Liliei Dzene, deoarece cuvintele mele mai bine

BDD-A25999 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:09:11 UTC)

nu o vor spune: „În artă acestea-s clipe sfinte cînd acţiunea emotivă e îndreptată spre a schimba ceva, a reevalua ceva în om, cînd cele trăite în teatru se sedimentează trainic în memorie şi nu te lasă în pace. Aceasta se întîmplă în cazul în care emoţiile se proiectează asupra vieţii tale.

Eu am foarte mari îndoieli dacă am putut noi înţelege bine această piesă profundă şi complicată, dacă acţiunea s-a desfăşurat în anturaj leton, dacă în locul *Doinei* ar fi fost denumirea *Daina* şi în ea nu Tudor, ci Ianis al nostru ar dialoga cu cîntecul nostru popular despre respectul şi cinstea omenească. Spectatorul nostru încă nu e prea sensibil faţă de astfel de parabole despre soarta individului şi a poporului, dar nici nu e educat prin artă. Dar cuvîntul, adică gîndul principal spus în auzul tuturor, şi curăţirea prin Doină le-ar fi de mare folos sufletelor noastre tudoriene”.

Voi adăuga doar: cele spuse sunt foarte actuale şi necesare şi în timpul nostru, cînd teatrele şi dramaturgia noastră contemporană sunt preocupate de personaje şi teme marginale, mărunte.

Din ruseşte de Dumitru APETRI

BDD-A25999 © 2008 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 11:09:11 UTC)